

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Факультет № 6
Кафедра соціології та психології*

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «**Кримінальна психологія**»
вибіркових компонент
освітньої програми другого (магістерського) рівня вищої освіти

053 Психологія (практична психологія)

Тема № 2 *Злочинність як кримінально-психологічне явище*

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної
ради ХНУВС з гуманітарних та
соціально-економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та
психології Протокол від 15.08.2023 № 8

Розробники:

Доцент кафедри соціології та психології, кандидат психологічних наук
Філоненко В.М.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри педагогіки та психології Харківської державної академії фізичної культури, кандидат психологічних наук, доцент Павлик О.М.
2. Доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент Шиліна А.А.

План лекції

1. Кримінально-психологічна характеристика злочинності
2. Психологічні особливості окремих видів злочинності.

Література:

Основна:

1. Бочелюк В. Й. Юридична психологія. Навч. посіб./ В. Й. Бочелюк – К.: Центр навчальної літератури, 2017. – 334 с.
2. Юридична психологія / за заг. редакцією О.М. Бандурки / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Майдан, 2018. 683 с.

Додаткова:

1. Кацавець Р. С. Кримінальна психологія: Навчальний посібник / Р. С. Кацавець. – К.: Алерта, 2018. – 122 с.
2. Філоненко В.М., Нечитайло І.С. Злочинці-рецидивісти: психологічна характеристика: монографія / Харківський національний університет внутрішніх справ. Івано-Франківськ : Фоліант, 2022. 244 с.

Текст лекції

1. Кримінально-психологічна характеристика злочинності

Злочинність являє собою одну з вічних і найпекучіших проблем людства. Будучи актом індивідуальної активності, у їх сукупності вона виглядає масовим явищем.

Злочинність свідчить про гостроту соціальних протиріч, рівень та ефективність соціального контролю над поведінкою окремої людини.

Як наукова та практична проблема злочинність вивчається багатьма науками, з-поміж яких насамперед необхідно вирізнити правознавство, соціологію та психологію. Кожна з цих наук розробляє власні аспекти, які у підсумку входять до міждисциплінарної теорії соціальних відхилень.

Соціальне явище злочинності характеризується сукупністю певних юридичних і кримінально-психологічних ознак.

У кримінально-психологічному плані *злочинність* — це:

- ❖ Історично-мінливий, перехідний продукт людської цивілізації, елемент життєдіяльності психологічно структурованого суспільства.
- ❖ Опосередковане, спотворене віддзеркалення загальних економічних, політичних, соціально-психологічних, культурно-дозвільних та інших процесів, що відбуваються у соціальному середовищі.
- ❖ Негативне соціальне відхилення, різновид соціальної патології, який є суспільно небезпечним і особистісно трагічним за наслідками.
- ❖ Необов'язковий, але реально можливий результат соціалізації, насамперед правової, особи та її соціального розвитку.
- ❖ Порушення певного типу соціальної норми, яке передбачає кримінальну відповідальність, себто примусову зміну (у напрямку обмежень) умов життєдіяльності людини.

- ❖ Порушення соціальної регуляції поведінки, яке призводить до конфлікту з середовищем і деструктивного способу його вирішення особою.
- ❖ Специфічна людська активність, спрямована за окремими винятками на зовнішнє (фізичне та соціальне) середовище. Особи, що її проявляють, завжди складають меншість у суспільстві, але прагнуть до домінування у ньому через власні організовані форми.
- ❖ Активність, яка має в цілому усвідомлюваний характер і може бути складовою способу життя певної категорії чи групи осіб її індивідуально-психологічну основу складають агресивність, користолюбство, авантюризм, хитрість, ворожість, егоїзм, емоційна неврівноваженість та ін.

У науковій, навчально-довідковій юридичній і психологічній літературі наводяться різноманітні кримінологічні визначення злочинності, але відсутнє психологічне визначення. Враховуючи це, сформулюємо таке робоче тлумачення злочинності, яке поєднує в собі кримінологічні, соціально-психологічні й індивідуально-психологічні аспекти.

Злочинність — це кримінально-психологічний феномен, що являє собою специфічно спрямовану, в цілому усвідомлювану активність у сукупності її індивідуальних і групових проявів. У процесуальному плані означена активність є дестабілізуючою, руйнівною, знищувальною, а в результативному — соціально небезпечною, тож передбачає кримінальну відповідальність.

Кількісно-якісні аспекти злочинності характеризуються за допомоги таких основних показників:

- стан і рівень злочинності;
- структура злочинності;
- динаміка злочинності.

Розкриємо сутність цих показників у обсязі, необхідному для формування загального кримінально-психологічного уявлення про злочинність.

Стан злочинності репрезентує абсолютне число злочинів, зареєстрованих державними органами на певній території за визначений відтинок часу.

Основною територіальною одиницею в Україні є область, а також прирівняні до неї АР Крим, міста Київ і Севастополь. Основними відтинками часу в загальнодержавному масштабі є місяць, півріччя, рік.

Слід зазначити, що стан злочинності дає загальноорієнтуючу інформацію щодо кількості злочинів та, певною мірою, кількості їх суб'єктів. Він не враховує так звану *латентну* (приховану) злочинність. Масштаби останньої визначаються такими причинами, як неповідомлення про злочин потерпілим, відмова у реєстрації, відсутність конкретного потерпілого та ін.

Для конкретизації загальноорієнтуючої інформації щодо стану злочинності застосовується показник рівня злочинності.

Рівень злочинності являє собою відношення кількості зареєстрованих злочинів до чисельності населення певної території за визначений відтинок часу. Чисельність традиційно визначається як 1 тис, 10 тис, 100 тис осіб.

Другим основним показником злочинності є її структура.

Структура репрезентує злочинність у вигляді розподілу злочинів на групи за певними якісно-кількісними ознаками.

Під кримінально-психологічним кутом зору науково актуальним і практично важливим є розподіл злочинів за ознаками суб'єкта. Це, зокрема, спрямованість і мотив злочину (насильницька, корислива, хуліганська, професійна, організована та ін.), статево-вікові ознаки (чоловіча, жіноча, неповнолітніх, дорослих та ін.), кількість скоєних злочинів (первинна, повторна, сукупна, рецидивна) та суб'єктів (індивідуальна, групова) і деякі інші.

Третім основним показником злочинності є *динаміка*, тобто зміна (рух) злочинності за різними кількісно-якісними показниками. Це дозволяє виявити певні тенденції, формулювати достовірні прогнози, своєчасно розробляти та здійснювати попереджувальні заходи.

На завершення кримінально-психологічної характеристики злочинності надамо її узагальнену картину в Україні за час незалежності.

Постійне та інтенсивне зростання загальної злочинності в період з 1991 р. по 1995 р. змінилося певною стабілізацією.

Рецидивна та групова злочинність залишається на значному рівні (до 30%) за високої латентності. Зростає організована та професійна злочинність, передовсім із застосуванням вогнепальної зброї, вибухових пристроїв.

Найбільш високим є кримінальний тиск в економічній, кредитно-банківській, приватизаційній сферах.

Зростає рівень злочинності на ґрунті наркобізнесу, нелегальної міграції, транснаціональної торгівлі жінками, проституції, корупції.

Злочинність стає агресивнішою, жорстокішою, цинічнішою за активізації участі неповнолітніх і жінок.

Отже, загальна криміногенна ситуація в Україні є достатньо складною та несприятливою для нормального функціонування суспільства, її докорінного покращення поки що не відбулося.

2. Психологічні особливості окремих видів злочинності

Злочинність являє собою відносно однорідне і одночасно специфічне за видами злочинів явище.

У традиційних кримінологічних класифікаціях здебільшого вирізняються такі види злочинності, як первинна і рецидивна; чоловіча й жіноча; дорослих і неповнолітніх; організована, професійна, вулична, сімейно-побутова, посадова, економічна злочинність та деякі інші.

У суто психологічній площині найбільш своєрідними та складними для вивчення є групова й організована, професійна, жіноча, корупційна, пенітенціарна злочинність і злочинність неповнолітніх.

Злочинність неповнолітніх, а також групова і організована будуть висвітлені окремо у відповідних главах. У рамках загальної проблеми злочинності як кримінально-психологічного феномена зупинімося на психологічній сутності й особливостях професійної, пенітенціарної, жіночої, корупційної злочинності.

Професійна злочинність являє собою вищу, закономірну стадію розвитку злочинності. Саме у професійній злочинності коріниться її новітнє відгалуження - організована злочинність.

Професійна злочинність має деякі спільні, але здебільшого відмінні ознаки стосовно рецидивної та організованої злочинності.

Аж ніяк не кожний рецидивіст стає справжнім професіоналом, а кримінальний професіонал всіляко уникає виявлення і взагалі може не мати судимостей. Організована злочинність завжди є професійною, а водночас відрізняється від неї стійким груповим характером, пов'язаною з нею спеціалізацією, корупційними зв'язками, легалізацією в державній, суспільно-політичній, підприємницькій сферах.

Схематично взаємозв'язок професійної, рецидивної та організованої злочинності можна зобразити так.

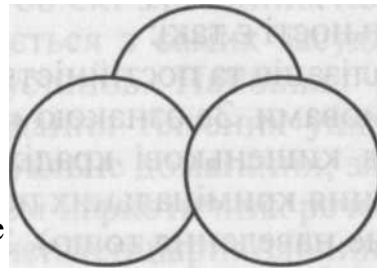
Професійна злочинність

Організована

Рецидивна
злочинність

У власне

визначальною

злочинність

кримінальній

площині

ознакою професійної злочинності є

незаконне отримання засобів до існування чи додаткового прибутку. Але, як підкреслює М. І. Енікеев, професійну злочинність необхідно розглядати і в психологічній площині, пов'язуючи її з професіоналізмом як діяльністю.

Для з'ясування психологічної сутності й особливостей професійної злочинності порівняймо її з офіційною професійною діяльністю у процесуальному, результативному та виконавчому аспектах.

Офіційна *професійна діяльність* являє собою інтелектуально-фізичну трудову активність суб'єкта, спеціалізовану за видами, засобами, умовами виконання.

У процесуальному аспекті найбільш важливою характеристикою професійної діяльності є нормативно-параметричні вимоги до її змісту, організації, умов. Наведені вимоги обов'язково містять режим, технологію чи методику і техніку безпеки діяльності. У підсумку це забезпечує оптимальну ефективність.

Саме за ефективністю, яка виражається у продуктах (предметах, речах, послугах та ін.), що мають певну «корисність», професійна діяльність принципово відрізняється від діяльності аматорської.

У виконавчому аспекті визначальними характеристиками професійної діяльності є кваліфікація, розвиненість певних психологічних якостей «під діяльність» і відповідальне, зацікавлене ставлення до неї виконавця. Не менш важливими у психологічному плані виступають матеріально-грошова винагорода і забезпечення засобів існування професіонала.

Характеризуючи професійну злочинну діяльність у кримінально-психологічній площині, використаємо схему, запропоновану О. І. Гуровим.

Визначальними психологічними ознаками професійної злочинної діяльності є такі:

1) вузька спеціалізація та постійність діяльності за видами, засобами, умовами. За ознакою «вид» традиційними є квартирні та кишенькові крадіжки, шахрайство, контрабанда, надання кримінальних послуг (збут краденого, інформаційне наведення тощо). За ознакою «умови» розповсюджені 9

основних варіантів надання сексуальних послуг; для здійснення квартирних крадіжок застосовується 6 видів технічних знарядь і т. д.;

2) рівень кваліфікації щодо підготовки, виконання, маскуванню діяльності, який забезпечує тривале успішне її здійснення. Так, наприклад, початкова підготовка кишенькового злодія під керівництвом наставника — «шліфувальника» складає 6 місяців, надалі його дії та спеціальні навички доводяться до автоматизму;

3) результати, себто «продукти» злочинної діяльності у вигляді грошей, матеріальних цінностей виступають єдиним чи, принаймні, основним засобом забезпечення «гідного» існування та збагачення. Показовим є намагання багатьох злочинців-професіоналів влаштуватися для прикриття на «зручну» офіційну роботу;

4) контакти і зв'язки з «колегами» по діяльності, до тримання у поведінці норм специфічної загальної та спеціальної субкультури (атрибутика, татуювання, жаргон та ін.). Так, наприклад, основний жаргон залежно від злочинної спеціалізації має 100—400 термінів і виразів.

Зрозуміло, що під соціально-правовим кутом зору професійна злочинність не може кваліфікуватися як офіційна професійна діяльність. Але у психологічній площині простежується переважний збіг чи, принаймні, схожість. Виходячи з цього, професійну злочинність можна з певним допущенням прирівняти до професійної діяльності, а осіб, які її провадять назвати професіоналами.

Пенітенціарна злочинність — це сукупність злочинів, що скоюються в особливих соціально-правових умовах особами, які вже мають кримінальний досвід.

Названі обставини обумовлюють кримінально-психологічну специфіку пенітенціарної злочинності. Вона полягає в такому.

1. Соціальний об'єкт злочинних посягань вельми звужений та складається з самих засуджених і персоналу пенітенціарних установ. Найбільш розповсюдженими злочинами є завдання тілесних ушкоджень, убивство, хуліганство, сексуальне домагання, злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних речовин і предметів. Поряд із цим пенітенціарна злочинність характеризується злочинами, які, образно кажучи, неможливі за інших умов. Це — втеча з пенітенціарної установи, ухилення від відбування покарання, злісна непокоря персоналові установи, дезорганізація роботи установи (тероризування засуджених чи напад на персонал). Переважну більшість серед них (понад 60%) становлять втечі та злісна непокоря. У цих злочинах яскраво проявляється своєрідна психологія засуджених: кожен робить свою справу — «ми» (засуджені) протестуємо, «вони» (персонал) утискують.

2. Сприятливим криміногенним тлом скоєння злочинів є тюремна субкультура, концентрованим виразом якої виступають неформальні норми поведінки і стосунків засуджених між собою та з пенітенціарним персоналом. Порушення цих норм спричиняє конфлікти. Значна частина конфліктів вирішується злочинними способами.

Типовими порушеннями неформальних норм, які призводять до злочину, є такі: несплата боргів і недотримання зобов'язань, співробітництво

з персоналом установи, крадіжки в інших засуджених («крисятництво»), контакти із соціально неадаптованими засудженими («ображеними» та «опущеними»).

Абсолютну більшість злочинів (понад 80%) скоюють засуджені негативної спрямованості, щонайперше ті, хто перебуває на профілактичному обліку та порушує режим утримання.

3. Високий рівень латентної злочинності. За оцінками незалежних експертів, латентна пенітенціарна злочинність в окремі періоди може дорівнювати офіційному станіві пенітенціарної злочинності. Основними причинами неповідомлення жертвою про злочин є такі: страх перед суб'єктом злочину, невіра у спроможність персоналу розкрити злочин і захистити жертву, оцінка шкоди як незначної, небажання компрометувати себе контактом з персоналом.

Наведений перелік свідчить, що висока латентність пенітенціарної злочинності переважно обумовлена кримінально-психологічними чинниками.

Жіноча злочинність у кримінологічній площині визначається як сукупність злочинів, скоєних жінками. У психологічній площині жіночу злочинність можна розглядати ширше — у вигляді сукупності злочинів, пов'язаних із жінками.

Ця сукупність містить злочини, скоєні:

- ◆ тільки жінками (умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини) або переважно жінками (проституція, зараження венеричною хворобою, невиліковною інфекційною хворобою);

- ◆ лише проти жінок (незаконне проведення абортів) чи переважно проти жінок (зґвалтування, примушування до статевого зв'язку, «сексуальні» вбивства).

Питома вага злочинів, скоєних жінками, у загальній структурі злочинності не перевищує 20%, але темпи її зростання вищі за чоловічу злочинність. Жіноча злочинність має яскраво виражену корисливу спрямованість, яка проявляється у різноманітних варіантах крадіжок, обмані, шахрайстві, розкраданні. Зазвичай це пов'язано з професійною діяльністю жінок, здебільшого у сферах торгівлі, громадського харчування, освіти, медицини, легкої промисловості. Корисливі злочини сягають 70% від загальної кількості злочинів, скоєних жінками.

Насильницькі злочини традиційно вчиняються жінками у сімейно-побутовій сфері внаслідок конфліктів, сварок, вживання алкоголю. Різко зростають в останній час насильницькі злочини, пов'язані з наркотиками і наданням сексуальних послуг, «замовленням» жінками вбивств близьких родичів, найчастіше, чоловіка чи коханця.

Злочинність жінок тісно пов'язана з такими їхніми психологічними рисами, як імпульсивність, бентежність, депресивність, застрягаюча ригідність, емоційна чутливість, які мають акцентуований характер. У жінок-злочинниць значно частіше порівняно з чоловіками спостерігаються психопатії збудливого, істеричного, імпульсивного типів.

Необхідно також враховувати, що на загальний психічний стан жінок можуть суттєво впливати фізіологічні особливості їхнього організму, пов'язані з репродуктивною функцією. Це періоди менструацій, вагітності, клімаксу. На такому підґрунті виникають роздратування, емоційне напруження, ревності, навіть маячіння та галюцинації. Об'єктивно все це знижує рівень усвідомлення власної поведінки і контролю за нею.

Одним із психологічних наслідків емансипації жінок є так звана маскулінізація. Вона полягає у формуванні певних особистісних рис, відповідному оформленні зовнішності та чоловічій манері поведінки. Негативними проявами маскулінізації виступають надмірне вживання тютюну, алкоголю та наркотиків, безладне статеве життя.

Ще одна риса жіночої психології — демонстративність, особливо у поєднанні з сексапільністю, виступає визначальним провокуючим чинником злочинів, які скоюються проти жінок. Їхня поведінка, як свідчать дослідження, має необережний, відверто провокуючий, але переважно неусвідомлюваний характер.

Сексапільність жінок породжує ще дві тісно пов'язані кримінальні проблеми - транснаціональну торгівлю і проституцію. Обидві набули в Україні загрозливого характеру.

Кожну категорію клієнтів забезпечує бригада відповідної кваліфікації. У повному обсязі кваліфікаційні вимоги криють у собі: стан здоров'я, зовнішність, різноманітність у наданні сексуальних послуг, манери і культуру поведінки, знання мов, рівень освіти.

Завершуючи кримінально-психологічну характеристику жіночої злочинності, відзначимо передбачуваність її мотивації, непередбачуваність скоєння, вибіркову латентність, різноманітність зовнішніх проявів.

Корупційна злочинність — це сукупність умисних злочинів, учинених певною категорією громадян в особистих інтересах або в інтересах третіх осіб.

Перша особливість корупційної злочинності полягає в тім, що її суб'єктами є чиновники, тобто посадові особи державної влади та органів місцевого самоврядування.

Друга особливість полягає в тім, що вчинення злочинів відбувається через зловживання владними повноваженнями або посадовим становищем.

До корупційних належать такі злочини, як хабарництво (отримання та провокація хабара), зловживання владою або посадовим становищем, розкрадання, службове підроблення. Ще вирізняють групу так званих ймовірних (умовних) злочинів, пов'язаних із різноманітними порушеннями прав громадян, перевищенням владних або посадових повноважень (явно незаконний арешт, невиконання судового рішення, перешкоджання законній громадській і професійній діяльності тощо). Означені злочини стають корупційними за наявності певних ознак, що стосуються суб'єкта і суб'єктивної сторони злочину.

Корупційна злочинність є серцевиною корупційних правопорушень, корупції як соціального явища.

Корупція (від лат. — підкуп) — соціально-правове явище, яке полягає в сукупності різних за характером і ступенем суспільної небезпеки, але єдиних за психологічною природою корупційних діянь (кримінальних, адміністративних, цивільно-правових, дисциплінарних), а також порушень професійної етики посадових осіб, пов'язаних із вчиненням таких діянь.

Як слушно зазначає В. Л. Васильєв, корупція являє собою не так правове, як синтетичне кримінологічне та соціально-психологічне явище і відповідне наукове поняття. Розповсюджуючи це положення на корупційну злочинність, що становить найбільш важливу складову корупції, в ній доцільно виокремити власне психологічну площину.

Психологічна площина корупції має два основні аспекти: індивідуально-психологічний і соціально-психологічний.

Індивідуально-психологічний аспект передбачає з'ясування мотиву корупційного злочину або індивідуальної мотивації корупційної злочинності.

Мотив корупційного злочину характеризується високим рівнем усвідомлення, умислом, ретельно продуманим щодо особистої безпеки способом вчинення. Такий спосіб передбачає посередництво (одно- чи кількіетапне), максимально контрольовані умови (відсутність свідків, можливості аудіо-, відеозапису) і навіть маскування зовнішності.

Провідна спрямованість корупційного мотиву - *корислива*, тобто одержання й використання матеріальних цінностей та благ. Поряд з цим спостерігається *умовно-корислива* (нематеріальна) спрямованість, пов'язана зі службовою кар'єрою, влаштуванням долі родичів (прийняття на роботу, навчання, надання необґрунтованих переваг), забезпеченням притягнення чи ухилення від юридичної відповідальності тощо. Виглядають цікавими окремі дані щодо кількості близьких родичів посадових осіб державних органів, які працюють поруч із ними. Зокрема (на одну посадову особу):

— Міністерство праці та соціальної політики — 4,23;

— Кабінет Міністрів України — 3,75;

— Адміністрація Президента — 3,21;

— Районні державні адміністрації — 2,97.

Ще одним варіантом реалізації умовно-корисливої спрямованості є призначення посадових осіб почесними президентами, радниками комерційних фірм, недержавних навчальних закладів, різноманітних фондів.

Соціально-психологічний аспект передбачає з'ясування сутності корупційного злочину під кутом зору *статусу, позиції та рольової поведінки* суб'єкта.

Нагадаймо, що статус — це сукупність прав, можливостей, авторитету і престижу особи, які делегуються, надаються їй перебуванням на посаді. Позиція являє собою ставлення особи до статусу інших осіб крізь призму власного статусу. Таке ставлення має вибіркового, оцінний характер і яскраво проявляється у спілкуванні (офіційному та неофіційному) з іншими

громадянами. Нарешті, рольова поведінка полягає в реалізації статусу на основі певного ставлення до нього під час міжособистісних контактів. Така реалізація може відповідати або не відповідати юридично-етичним нормам, передбаченим статусом та уявленням і очікуванням інших осіб.

Отже, в соціально-психологічному аспекті корупцій-на злочинність — це специфічна рольова поведінка, яка не відповідає юридично-етичним нормам і публічним уявленням та очікуванням. У її основі лежить ставлення до статусу як сприятливої умови отримувати особисту вигоду.

Важливими кримінально-психологічними рисами корупційної злочинності в Україні є такі:

- висока суспільна небезпека, яка реально загрожує конституційному ладові, національній безпеці, визначальним аспектам суспільного життя України (економіці, політиці, управлінню, громадській свідомості та ін.);

- широка розповсюдженість у повсякденній поведінці, поступова трансформація із соціальної аномалії у припустиму поведінку. Показовими у цьому плані є результати дослідження щодо рівня корумпованості державних органів, проведеного на замовлення Української правничої фундації (максимальний рівень корумпованості - п'ять балів):

- 1) державна автомобільна інспекція — 4,17;
- 2) медичні заклади — 4,09;
- 3) міліція в цілому — 4,04;
- 4) вищі навчальні заклади — 4,04;
- 5) міністерства, інші центральні органи виконавчої влади - 3,99;
- 6) органи місцевого самоврядування — 3,93;
- 7) митниця — 3,93;
- 8) податкова адміністрація — 3,89;
- 9) Верховна Рада — 3,88;
- 10) суди - 3,82;
- 11) прокуратура — 3,76;
- 12) Адміністрація Президента — 3,71;
- 13) органи приватизації - 3,52;

- тісний обоюдно вигідний зв'язок з організованою злочинністю і тіньовою економікою. За експертними оцінками, 75% населення України бере участь у тіньовій економіці, а для 2,5 млн осіб вона є основним джерелом прибутку. До 50% коштів і матеріальних цінностей, отримуваних організованою злочинністю, направляється на забезпечення корупційних зв'язків;

- швидке та ефективне пристосування у формах і способах вчинення корупційних злочинів до нових соціально-правових, економічних умов; високий рівень маскування і латентності відносно правоохоронних органів. Так, наприклад, за офіційною статистикою хабарництво не перевищує 0,5% від загальної кількості зареєстрованих злочинів. При цьому до суду доходить менше половини порушених кримінальних справ. Кожний засуджений за хабарництво викривається в середньому лише на двадцятому випадку одержання хабара;

— наявність сприятливого психологічного тла у вигляді:

а) девальвації цінностей чесного заробітку, збагачення законним способом;

б) примирливого ставлення до корупційних проявів, низької готовності особисто протидіяти корупції. Так, за даними опитувань, практично кожний громадянин давав хабара посадовим особам, а більше 70% робили це неодноразово;

в) загальної недовіри громадян до влади, невіри у спроможність державних органів ефективно боротися з корупцією. Об'єктивним підґрунтям невіри виступають дані офіційної статистики, згідно з якими кількість виявлених правоохоронцями фактів корупції зворотно пропорційна посадовому рівню чиновників. Абсолютну більшість викритих корупціонерів складають посадові особи нижчого, первинного рівня.

На завершення кримінально-психологічної характеристики корупційної злочинності зазначимо, що сьогодні в Україні відсутні необхідні соціально-психологічні умови, політична воля та загальна психологічна консолідація державних органів і суспільства для ефективної протидії корупції.

Отже, кожен із розглянутих видів злочинності (професійна, пенітенціарна, жіноча, корупційна) має психологічні особливості, пов'язані насамперед із суб'єктом та суб'єктивною стороною їх вчинення.

Контрольні запитання і завдання

1. Дайте загальну характеристику злочинності як кримінально-психологічного явища.
2. Охарактеризуйте тенденції динаміки злочинності в сучасній Україні.
3. У чому полягає індивідуально-психологічна основа злочинності?
4. За допомоги яких показників висвітлюються кількісно-якісні аспекти злочинності?
5. З'ясуйте ознаки злочинного професіоналізму.
6. Дайте визначення корупції як кримінально-психологічного явища.